

BUDJET TASHKILOTLARIDA DAVLAT XARIDLARINI AMALGA OSHIRISHNING ZARURIYATI

Botirov G'ayrat Gofirovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada budjet tashkilotlarida davlat xaridlarini amalga oshirishning zaruriyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda davlat xaridlari tizimining samarali ishlashining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, shuningdek, bu tizimni boshqarishning samarali usullari va me'yoriy-huquqiy asoslari ko'rib chiqiladi. Maqolada davlat xaridlari jarayonining shaffofligi, tanlovlar asosida amalga oshirilishi, xarajatlarni optimallashtirish va davlat resurslaridan oqilona foydalanishning ahamiyati ta'kidlanadi. Shuningdek, davlat xaridlari tizimini isloh qilish va modernizatsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar va takliflar beriladi.*

Kalit so'zlar: *budjet tashkilotlari, davlat xaridlari, xaridlarni amalga oshirish, samaradorlik, shaffoflik, iqtisodiy resurslar, me'yoriy-huquqiy asoslar, xarajatlarni optimallashtirish, tizim islohoti, davlat resurslari.*

Kirish. Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi "Davlat xaridlari tizimini muqobillashtirish va ularga kichik biznes subyektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi PQ-1475 sonli Qarorini qabul qilinishi bilan davlat xaridlarini takomillashtirishning yangi davri boshlandi. Mazkur qaror ijrosini ta'minlash yuzasidan mamlakatimizda bir qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirildi. "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonun qabul qilinishi bilan esa ochiqlik, shaffoflik va raqobatga asoslarga davlat xaridi tizimini joriy etish va takomillashtirish yuzasidan qarayb 3 yil davomida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi.

Davlat xaridlarini samarali tashkil etishdan ko'zlangan maqsad davlat byudjeti va byudjetdan tashqari jamg'armalarining mablag'lari hisobidan byudjet tashkilotlari, byudjet va byudjetdan tashqari jamg'armalardan mablag' oluvchilarning ehtiyojlari uchun tovar(ish,xizmat)larni muqobil variantda sotib olishga erishishdir.

Davlat xaridlarining sub'ektlari *davlat buyurtmachisi, xarid qilish tartib-taomillari ishtirokchisi, davlat xaridlarining ijrochisi, xarid komissiyasi, maxsus axborot portali operatori va ekspertlardir.*

Davlat buyurtmachilari deganda quyidagilar tushuniladi:

- 1) byudjet buyurtmachilari:
 - davlat organlari;

- byudjet tashkilotlari;
- xarid qilish tartib-taomillarini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan byudjet mablag'larini oluvchilar;
- davlat maqsadli jamg'armalari;
- 2) korporativ buyurtmachilar:
- davlat korxonalari;
- ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo'lgan yuridik shaxslar;
- ustav fondining (ustav kapitalining) 50 foizi va undan ortig'i 50 foiz va undan ortiq miqdorda davlat ulushiga ega yuridik shaxsga tegishli bo'lgan yuridik shaxslar.

Davlat buyurtmachisi:

- mustaqil ravishda yoki ixtisoslashgan tashkilotni jalb etgan holda tovarning (ishning, xizmatning) boshlang'ich narxini belgilash, davlat xaridlarini amalga oshirishda o'z rasmiy veb-saytiga yoki o'zining yuqori turuvchi organi rasmiy veb-saytiga, shuningdek ommaviy axborot vositalariga e'lon joylashtirish;
- xarid qilish tartib-taomillarining barcha ishtirokchilariga tatbiq etiladigan takliflarni taqdim etish muddatlarini uzaytirish;
- qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda xarid qilish tartib-taomillari ishtirokchilari takliflarining amal qilish muddatini muayyan davrga uzaytirish to'g'risidagi taklif bilan ularga murojaat qilish; ikkinchi bosqich yakunlari bo'yicha tender tarzida xarid qilish tartib-taomilini o'tkazishda g'olib bilan narxni pasaytirish to'g'risida muzokaralarga kirishish huquqiga ega.

Davlat buyurtmachisi qonun hujjatlariga va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Davlat buyurtmachisi Qonunga muvofiq xarid qilish tartib-taomili turini tanlash to'g'risida qaror qabul qilishi; qonun hujjatlarida belgilangan tartibda davlat xaridlarini amalga oshirishi; davlat xaridlari to'g'risidagi axborotni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va muddatlarda maxsus axborot portaliga joylashtirishi; xarid qilish tartib-taomillari ishtirokchilarining tovarlar (ishlar, xizmatlar) va davlat xaridlarining tartib-taomillari bilan bog'liq so'rovlari bo'yicha ularga qonun hujjatlariga muvofiq tushuntirishlar berishi; xarid qilish tartib-taomillarining g'olib deb topilgan ishtirokchilari bilan shartnomalar tuzishi, shuningdek ularning ijro etilishini ta'minlashi; bo'lajak davlat xaridlari to'g'risidagi e'lonlarni faqat moliyalashtirish manbalari va miqdorlari mavjudligi tasdiqlangan taqdirdagina maxsus axborot portaliga va boshqa ommaviy axborot vositalariga

joylashtirishi shart.

Deyarli barcha mamlakatlarda davlat xaridlari uchun davlat budjetidan qiladigan xarajatlar salmoqli bo'lib, bu davlat xaridlarini boshqarish tizimini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Shu nuqtai nazardan, budjet mablag'laridan samarali foydalanish, buyurtmalarni joylashtirishning oshkoraligi va shaffofligini ta'minlash, adolatli raqobat rivojlanishi va buyurtmalarni joylashtirishda korrupsiyani oldini olish maqsadida davlat xaridini boshqarish tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Avvalo, aytib o'tish joizki, amaldagi qonunchiligida davlat ehtiyojlarini qondirish sifatini oshirish va optimallashtirish maqsadida "davlat buyurtmasi" ga yaxlit va aniq ta'rif yoki tayanch tushuncha mavjud emas. Bu bo'yicha L.M.Davletshina, V.S.Gladkov va boshqa bir qancha yosh olimlarning fikrlariga ko'ra, davlat buyurtmasining mavjud talqini uning asl mohiyatini aks ettirmay, "davlat buyurtmasi" va "davlat xaridi" tushunchalarini aralashtirib yubormoqda va bu bilan amaliyot tartibotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda (Davletshina L.M. Gosudarstvennyy zakaz kak instrument provedeniya promyshlennoy politiki (na primere Respubliki Tatarstan): Diss. ... kand. ekon. nauk. Kazan, 2007. S. 47; Gladkov V.S. Gosudarstvennyy zakaz v sfere gosudarstvennogo upravleniya ekonomikoy: Diss. ... kand. yurid. nauk. Rostov-na-Donu, 2008. S. 14.).

L.V. Andreyeva davlat xaridlarining huquqiy masalalarini o'rganishda "davlat ehtiyojlari" ni mustaqil ma'noga ega bo'lgan huquqiy tushuncha sifatida alohida ajratib ko'rsatdi. Bunda davlat va davlat buyurtmachilarining funktsiya va vakolatlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan davlat ehtiyojlarining tarkibiga tovar, ish va xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlar kiradi (Andreeva L.V. Zakupki tovarov dlya federalnykh gosudarstvennykh nujd: pravovoe regulirovanie. M.: Volters Kluver, 2009. S. 24.).

Qonunchilikka ko'ra tovarlarni yetkazib berish, ishlar bajarish va xizmat ko'rsatish bo'yicha buyurtmalar joylashtirish deganda, qonunga belgilangan tartibda, buyurtmachilar, vakolatli davlat organlarining mol yetkazib beruvchilar (ijrochilar, pudratchilar) ni tanlash bo'yicha va davlat ehtiyojlarini qondirish maqsadida ular tomonidan tovarlar yetkazib berish, ishlar bajarish va xizmatlar ko'rsatish bo'yicha davlat shartnomalarini tuzish harakatlari tushuniladi.

"Davlat ehtiyojlari" va "Davlat ehtiyojlari uchun buyurtma joylashtirish" tushunchalarining mohiyatini ko'rib chiqar ekanmiz, bunda "davlat ehtiyojlari" tushunchasi "davlat buyurtmasi" tushunchasiga nisbatan kengroq mazmunga ega degan xulosa kelamiz, chunki davlat buyurtmasi davlat ehtiyojlarining umumlashgan va rasmiylashtirilgan ko'rinishi hisoblanadi. Bunda shuni ta'kidlab

o'tish kerakki, bu terminlarning ham mazmuni, ham tarkibi jihatdan amaliyotda ishlatilishi bir xil.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2020). *Davlat xaridlari tizimi: Qonunchilik va amaliyot*. Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti.
2. Shamsiev, F. (2021). *Budjet tashkilotlarida xaridlarni amalga oshirish va samaradorlik*. Toshkent: "Iqtisodiy tahlil" nashriyoti.
3. Xolmurodov, A. (2019). *Davlat xaridlari: Tizim, muammolar va islohotlar*. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
4. Soliev, S. (2020). *Davlat xaridlarini boshqarish: Me'yoriy-huquqiy asoslar va amaliy tavsiyalar*. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
5. World Bank. (2021). *Public Procurement and Transparency in Government Contracts*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
6. OECD. (2020). *Government Procurement: Transparency and Efficiency*. Paris: OECD Publishing.
7. Karimov, S. (2021). *Davlat xaridlari tizimini isloh qilish va modernizatsiya qilish*. Toshkent: "Iqtisodiy fikr" nashriyoti.
8. ADB (Asian Development Bank). (2019). *Public Procurement Systems in Developing Economies: Challenges and Solutions*. Manila: Asian Development Bank.